

ÚT A BEÉRÉS FELE

Dudás Károly: *Jártatás*. Újvidék, Forum Könyvkiadó, 1980.

„Próza”, áll Dudás Károly kötetének címlapján műfaji megjelölésként, úgyhogy voltaképpen „vegyes műfajú” kötetként is jellemezhetnénk. Tekintve, hogy novellának vagy elbeszélésnek mondható írások mellett találunk benne riportokat, sikerrel megfilmesíthető forgatókönyvet előlegező filmnovellát, sőt egy nyilvánvalóan fiktív, de dokumentarista eszközökkel megírt „történelmi elbeszélést” is. Ez a vegyesség azonban semmiképp sem jelenti az egységes koncepció hiányát is egyúttal.

Témavilága ugyanis lényegében egységes, alapjában véve ugyanaz, mint amit a szerző riportkönyvében, a *Szakadóban* is megtalálhatunk: pusztuló tanyavilág, elnéptelenedő falvak és azok megváltoztatott-változó életformája, a nyilvánvaló, de inkább csak technikai előrehaladás mellett vagy éppen ennek mellékhatásaként szembeszökően elidegenült emberi kapcsolatokkal, magukra hagyott öregek, történelemtől útszélre taszított emberi sorsok, nemegyszer már-már tengődés holmi rezervátumban. Kliészerűen „helyre tevő” fordulattal élve tehát akár „periferikusnak” is mondhatjuk ezt a valóságdarabot, vagy éppen „sötétnek” is, szépítés nélküli megmutatásáért legkevésbé természetesen a riportert marasztalva el. Azazhogy az író tényleg nem, mivel a *Jártatásban* ugyanennek a témakörnek jobbára szépprózai eszközökkel való megragadását tapasztalhatjuk. Kivételnek legfeljebb a már említett történelmi tárgyú írás, a *Custodito e recintato* („Örözt és bekerített”) tekinthető csak, de mivel alkotó és mecénás viszonyát teszi tárgyává, s ilyenformán mintha csak bizonyos mindenképpen anakronisztikus, ám kiirratatlanul feltámadásra hajlamos kifogásokra kívánna reagálni, végső fokon kiegészítő módon illeszkedik bele a kötet egészébe.

Hol végződik a riport, s hol kezdődik a novella, veti fel a kérdést jellegéből fakadóan Dudás kötete. Mikor és miáltal válik valamely valóságdarab szöveggé formálása egyben a szó szorosabb értelmében vett irodalmi alkotássá is? Azon túl, hogy a riport tényanyagot közöl, megtörtént eseményekről és valóban élő (vagy élt) személyekről tudósít, ellenben a novella fikció csupán, formálisan még akkor is csak kitalált történet marad, ha mondjuk az egyes szereplők nevének megváltoztatása mellett minden változtatás nélkül beszél el megtörtént eseményeket, úgyhogy még ez esetben is csak azt mondhatjuk rá: „olyan mintha megtörtént volna”. Igen ám, de mi a valóság és mi a kitalált? — ötlük fel bennünk nyomban a kérdés. Még mielőtt másik, ugyancsak vízvázalóznak tetsző szempontunkat, az írások szereplőinek belülről való ábrázolását, a lelkiek, a gondolatvilág megmutatásának kérdését egyáltalán megemlítenénk. Ez ugyanis lényegéből adódóan csakis kitalált lehet, bármilyen szerencsés írói belehelyezkedés mellett is valóságos sohasem, leg-

feljebb „valószerű” csak. Akad azonban más „vízválasztó” is, mégpedig a szimbólumma növekedés, illetve az allegorikusan kifejezett ártételes mondanivaló — ez ugyanis szintén nem jellemzője már a riportnak. Dudás Károly ilyenformán annyira „marad” riportter, illetve „lép elő” szépirodíróvá is, amennyire írásainak megformálásakor a behelyezkedésre vagy a szimbolikus-allegorikus ábrázolásra is rászánja magát. Amire egyébként főleg azért utalunk, mivel a *Járatásban* nemcsak riportokat és novellákat találunk, hanem a kettő sajátos keveredésére is felfigyelhetünk, továbbá a riport felől a novella felé haladó fejlődésre is.

Akkor is, ha ez a könyv első ciklusának (Az áldozat) esetében még nem is mutatkozik meg egyértelműen. Ezekben a régebbi írásokban ugyanis Dudás már láthatóan kísérletet tesz a belülről való ábrázolásra, úgy, ahogyan azt már a legelső írás, Az áldozat lidérces álmodtól gyötört figurája esetében is látjuk. Ezek az írások azonban, noha több motívumuk a későbbiek során kiteljesedettebb formában újra felbukkan, a maguk kissé naivnak tetsző írói behelyezkedésével mintha még Dudás riporteri korszakának kezdete előtt, vagyis a *Szakadó*ban meglelt világ termékenyítő hatását megelőzően születtek volna. Ennek ellenére Az utcamosó éneke és A vadőr már érdekes és együttérzésre készítő módon képes a bennük megragadott emberi sorsokat élénk vetíteni, a már említett Custodito e recintato pedig nyelvezetét tekintve is figyelemreméltónak tűnik. Jóval kitapinthatóbbnak tetszik riport és novella kapcsolata, illetve a novella felé mutató fejlődés vonala, a második, Párhuzamos történetek címet viselő ciklus darabjaiban. Közülük a Maradék még vegytiszta riport, méghozzá a *Szakadó* írásainak minden erényével az, mint ahogy lényegében riportok a szorosabb értelemben vett Párhuzamos történetek (1—6) rövid írásai is, akár a Niš közelében található Cele kulához fűződő történelmi emlékekről essen bennük szó, akár ugyanilyen vonatkozásban Eger váráról, vagy éppen egy széltől kidöntött, de néhány megkapaszkodó gyökérszál jóvoltából fektében is kiszöklülő, sőt termést hozó öreg fenyőről. Vagy még inkább azokról a sokat hanyódot, háború sodorta, végül pedig az elmúlást várás zátonyára jutott emberekéről, akiknek életébe a Fényképeken az egész élet, Fejem fölött kemény lópaták és az Útban a lámakolostor felé címűeket olvasva pillantatunk be — hogy utána ne egykönnyen szabadulhassunk ezeknek a tömören felvázolt sorsoknak hatása alól. Velük szemben azonban a Favágók a maga két egymásba épült fadöntési epizódjával, minden riportszerű vonása ellenére is, „erőtéljes realista novellaként” vehető számba, s ugyanilyenként jelölhető meg az evőversenyről „tudósító” Versenyfeladat is, világunk kisszerűségére utaló sajátos ironiával anekdotázó hangvételével. Sokkal inkább riportszerűek azok a lírai karcolatoknak is tekinthető írások (A tamburás, A csellós, Bögöttemetés, Levél a ködvágó miciről, Kánikulában, fekete hóesésben), melyeknek egyike-másika némileg szimbolikus kicsengést is kap, ömagán túlmutató utalást sejtet. Még in-

kább elmondható ez a sokkal „novellább” Jártatásról, ahol a tavasz ízét hirtelen megérező csikók szökése a karámból tulajdonképpen egyértelműen dekódolható. Jellegénél fogva ez az írás akár még a harmadik ciklusba (Fénymagot esznek a papagájok) is besorolható lehetett volna, mivel már az ide tartozókat előlegezi.

Azokat a bonyolultabb valóságlátást tükröző írásokat, amelyek a figurákba való mélyebb írói behelyezkedés, a belülről való ábrázolás folytán válnak igazán művé. Függetlenül attól, hogy alkotójuk a harmadik személyben elmondott történet formáját választja-e, amint azt a Kinn a tanyán esetében teszi, ahol ennek ellenére az otthonából kiteszított öregember által „kisajátított” elhagyott tanyaépületet az ide apjával még egyszer kilátogató kislíú szemével látjuk, s rajta keresztül éljük át a szülőhelytől, az „anyaföldtől” való elszakadásnak azt a drámáját, amelynek összetettebb és tudatosabb formájával, úgy is mondhatnánk „felnőtt változatával” A ló és a szőlőpásztor olvasva találkozhatunk. Voltaképpen a város és falu közti lebegésnek, a se ide se oda nem tartozásnak azzal az állapottal, amit a szőlőhegyre kikapcsolódási céllal érkező, de onnan hamarosan csalódottan távozó elbeszélő egy helyen közvetlenül is kifejezésre juttat: „Most kezdjem el neki magyarázni, hogy nem a sár meg a por, nem a dombok közé fogott áporodott levegő kerget el innen; neki magyarázzam, amikor még magamban sem mertem letisztázni. Nem, nem a sár meg a por, Ipó Péter. Az emberek riadt mozdulata a faluban, az a mérhetetlen alázat, amellyel lekapják előtted a kalapjukat, és mások előtt, a némaságuk, ahogy ott állnak veled szemközt.” Ugyanaz a magárahagyatottság és kiszolgáltatottság lepleződik le itt, ami a Varnyú István megtérése című filmnovellában méginkább belülről láttatottan és fokozottabb drámaisággal mutatkozik meg, olyképpen, hogy az elbeszélő szubjektum szerepét ebben az esetben a filmkamera tölti be, ennek segítségével szerzünk tudomást (és szereznénk még inkább, ha az írásból csakugyan film is készülne) az ereje fogyatkozása elől halálba szökő idős Varnyú István életének a közelmúlt történetének egynémely mozzanatát is felidéző és a végzetes végső gesztust előkészítő néhány fordulatáról. Hogy ezután a kötet két utolsó írásában Dudás végül is a belső monológ korszerű eszköztárának birtokbavételére tegyen kísérletet. Formailag hasonló módon, de a két írás egymástól eltérő tárgya és mondanivalója folytán meglehetősen eltérő eredménnyel is. A Kígyóház esetében kissé talán öncélúan, illetve némileg „térén és időn” kívülmara-dón, bármennyire Vajdaság, vagy ha úgy akarjuk, éppenséggel a palicsi állatkert képezze is a helyszínt, illetőleg ürügyét az olyan megoldásokkal folytatott megkapóan belefeledkező játszadozásnak, amilyen a párbeszédelemek egyetlen mondatba való beépítése vagy kölcsönvert (esetünkben különféle állattani munkákból való) szövegek nálunk manapság kissé már divathóbortnak számító beillesztése az elbeszélésbe, amelynek ilyenformán nem lehet a szó igazi értelmében jól összegezhető üzenete,

bármennyire is áttételes mondanivalót sugallnak olyan részletek, amelyen például az óriáskígyó rendhagyó barátsága a ketrecébe helyezett és tápláléknak szánt tengerimalaccal. Egészen más a helyzet ugyanezekkel az eszközökkel a Fénymagot esznek a papagájok című írásban, mivel itt a tűzrendészeti kézikönyvből átvett részletek beiktatása a szövegbe mindenképpen meghatározott funkciót is kap. Mint ahogy az elbeszélésbeli és felszámolás előtt álló falusi önkéntes tűzoltó-egyesület utolsó parádéra készülő parancsnoka is, a maga kicsit groteszk, de végtelenül emberi heroizmusával valójában szimbóluma lesz egy tűnőben lévő életformának, s ebben a mivoltában, főleg a részletek totalitást sugárzó gazdagságának köszönhetően, annyira közel kerülünk hozzá, hogy teljességgel képessé válunk szemével látni, fülével hallani, idegeivel együtt rezdülni, egyszóval vele azonosulni. Így lesz ez az írás Dudás kötetének vitathatatlanul legjobb darabja, eddigi eredetileg riporttémaként megragadott életanyagának éppúgy szintézise, mint eddigi prózaírói működésének. Betetőzése egy fiatal író jól nyomon követhető beérési folyamatának.

VARGA Zoltán

AZ ÖNISMÉTLÉS KUDARCA

Burány Nándor: *Guzsaly*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1980

Ahogy Burány a múlt év végén a *Dolgozó*nak adott nyilatkozatában kiemelte, a regényeiben megragadott vagy az őt megragadó történelmi témától — Szerémség a középkori Magyarországon — nem tud szabadulni. Ennek a csuka-fogta-róka vagy róka-fogta-csuka helyzetnek legújabb dokumentuma a *Guzsaly*. Az említett nyilatkozatból tudjuk azt is, hogy széles körű levéltári kutatásokat végzett annak érdekében, hogy minél teljesebb képet nyerjen a könyveiben felidézett korról. De nemcsak a múlt vonzza őt, hanem a mai táj is, hiszen „jelenleg magam is szőlőtermesztéssel foglalkozom Kamancon”, mondja nyilatkozatában.

A fenti tények szerencsés összhangról tanúskodnak: a szerző érdeklődési köre és tájszeretete egybeesik, és ezzel adva van az irodalmi alkotáshoz nélkülözhetetlen érzelmi alap. Csupán az író alkotóképeségétől függ, hogy ebből a talajból milyen regények hajtanak ki. Most, a szerémségi sorozat újabb kötete után felmérést végezhetünk: mit is jelent ez a vajdasági magyar irodalom jelenében és mit a szerző fejlődésében. A felmérés nagyon is szükségesnek látszik, mert az eredmény igencsak tanulságos.

Hogy hogyan írja történelmi regényeit, arról is szólt Burány a *Dolgozó*ban közölt interjúban. Megfelelő előkészületek után a többbit, a celekmény bonyolítását, színezését „a képzelet szárnyára” bizza. Itt